

Jedinstveni muzej

JADRANSKO PODMORJE

Istočni jadransko, zahvaljujući intenzivnom pomorskom prometu od najdavnijih vremena, a posebice u antici, te nepredvidljivim obratima vremenske situacije, hridima i drugim faktorima koji otežavaju plovidbu njime, grobnica je bezbroj brodova koji su potonuli s arheološki izuzetno vrijednim teretom - za kojim sada tragaju podmorski arheolozi... Nažalost u utrci s pljačkašima

YACHTS 126

tekst Damir Vrdoljak Mandeta Fotografije HRZ, I. Miholjek & R. Mosković

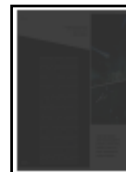

Baština I

Više od tisuću
antičkih amfora
leži netaknuto
kod Cavtata

Nezasitna želja za otkrivanjem skrivenog i uživanjem u nepreglednomu morskome carstvu oduvijek je tjerala istraživače i avanturiste, fascinirane ljepotom, da se spuštaju u tamne dubine. Osluškujući skladnu nečujnu melodiju, svakom se isplatilo biti dolje, u morskome vrtu. Ta dubina, modrina, izaziva duboko strahopoštovanje i stavlja na kušnju svakoga tko poželi čuti njezin glas iz morske čarolije, vidjeti sirenu ili drevno čudovište - levijatana. Razvitak tehnike postupno je rješavao problem čovjekova silaska u taj tajanstveni svijet, a osobita evolucija zabilježena je 1944. godine kada su Le Prieur, Cousteau i Gagnan usavršili aparat za autonomno ronjenje s komprimiranim zrakom. Ova tehnička dostignuća brzo su prihvatili istraživači arheolozi i započeli novu etapu znanstvenih istraživanja u podmorju. Podmorska arheologija tvori nedjeljivu cjelinu s kopnenom, jer su metodološki postupci istovjetni. Ona teži zaokruživanju slike života, rada i djelovanja čovjeka i njegove sredine u pojedinim povijesnim razdobljima. Tako se i ciljevi ne sastoje samo u vađenju i spašavanju potonulih antikviteta, nego u cjelokupnom proučavanju hidroarheoloških ostataka. Geografski položaj i prirodna razvedenost istočne jadranske obale, s mnogobrojnim otocima i uvalama, pogodovali su razvitku pomorstva i trgovine u prošlosti. To područje oduvijek je bilo premreženo morskim prometnicama, pa je postalo glavna interesna sfera mnogih naroda, uz mnoštvo sukoba i ratova. Jadran je obilovao i raznim faktorima koji su uzrokovali elementarne nesreće: snažnim vjetrovima, podvodnim grebenima, hridinama i plićacima, uz vjekovno gusarstvo, koji su uzimali svoje žrtve. Tako je podmorje istočnog Jadrana postalo jedno od arheološkim tragovima najbogatijih i najznačajnijih u svjet-

skim razmjerima. Dosadašnji rezultati su samo mali prodor, zaista pionirskog karaktera, a s većim intenzitetom istraživanja i većim materijalnim sredstvima moglo bi se istražiti mnoge arheološke ostatke, posebice potopljene brodove. Zbog svoje atraktivnosti i sve većeg razvitka nautičkog turizma, pljačkaši sustavno devastiraju to bogatstvo. Hoćemo li se uspjeti suprotstaviti njihovoj najezdi i zaštititi vrednote jadranskog podmorja, ovisi o nama samima. Važno je rukovoditi se činjenicom da je zaštita toga blaga stvar nacionalnog interesa, svakim danom i sve složenija. Na meti kradljivaca najviše su vrijedne rimske posude za transport vina i ulja - amfore. Zasada jedini djelotvoran način da se one zaštite od grabežljivaca, a podmorska kulturna blaga ipak prezentiraju turistima i roniocima, jesu metalni kavezi. Premda se podmorski nalazi na području Hrvatske spominju u literaturi od 16. st., prva organizirana akcija proučavanja potonule arheološke baštine provedena je 1889. godine. Tada su slavni hrvatski arheolog don Frane Bulić i austrijski profesor geografije Albert Penck, uza zapadnu obalu poluotoka Vranjica, između Splita i Solina, u plitkomu moru naišli na antičke sarkofage. Bio je to prvi pokušaj znanstvenog istraživanja u hr-

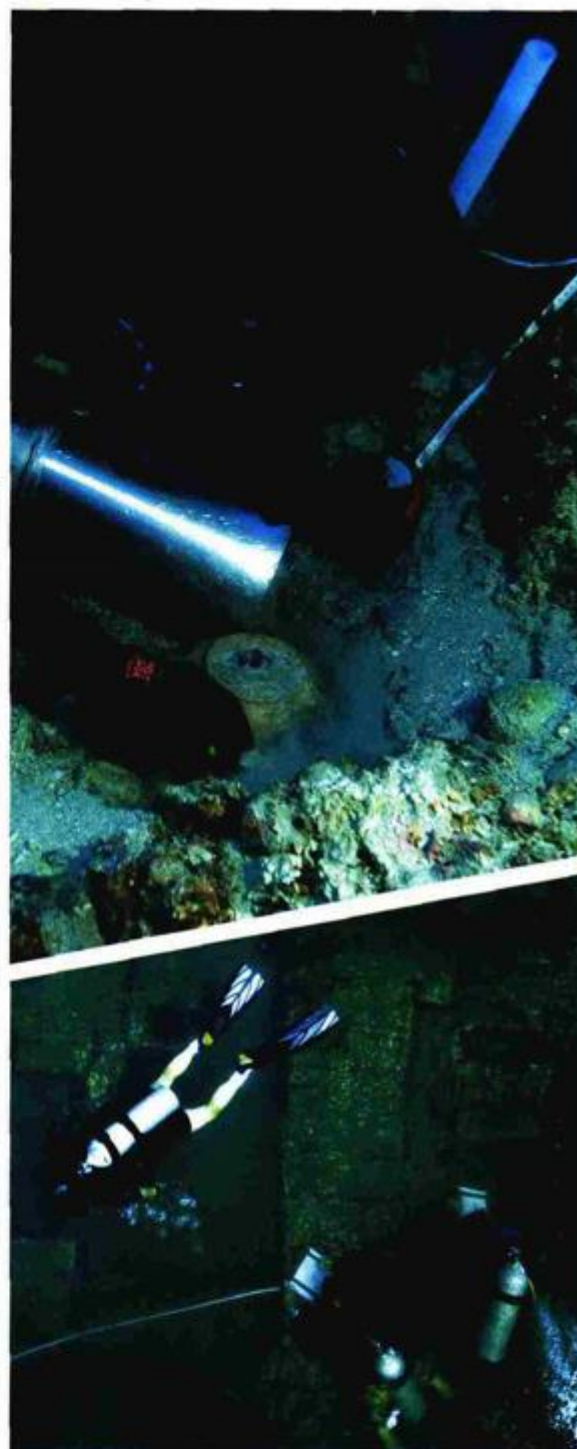

I Baština

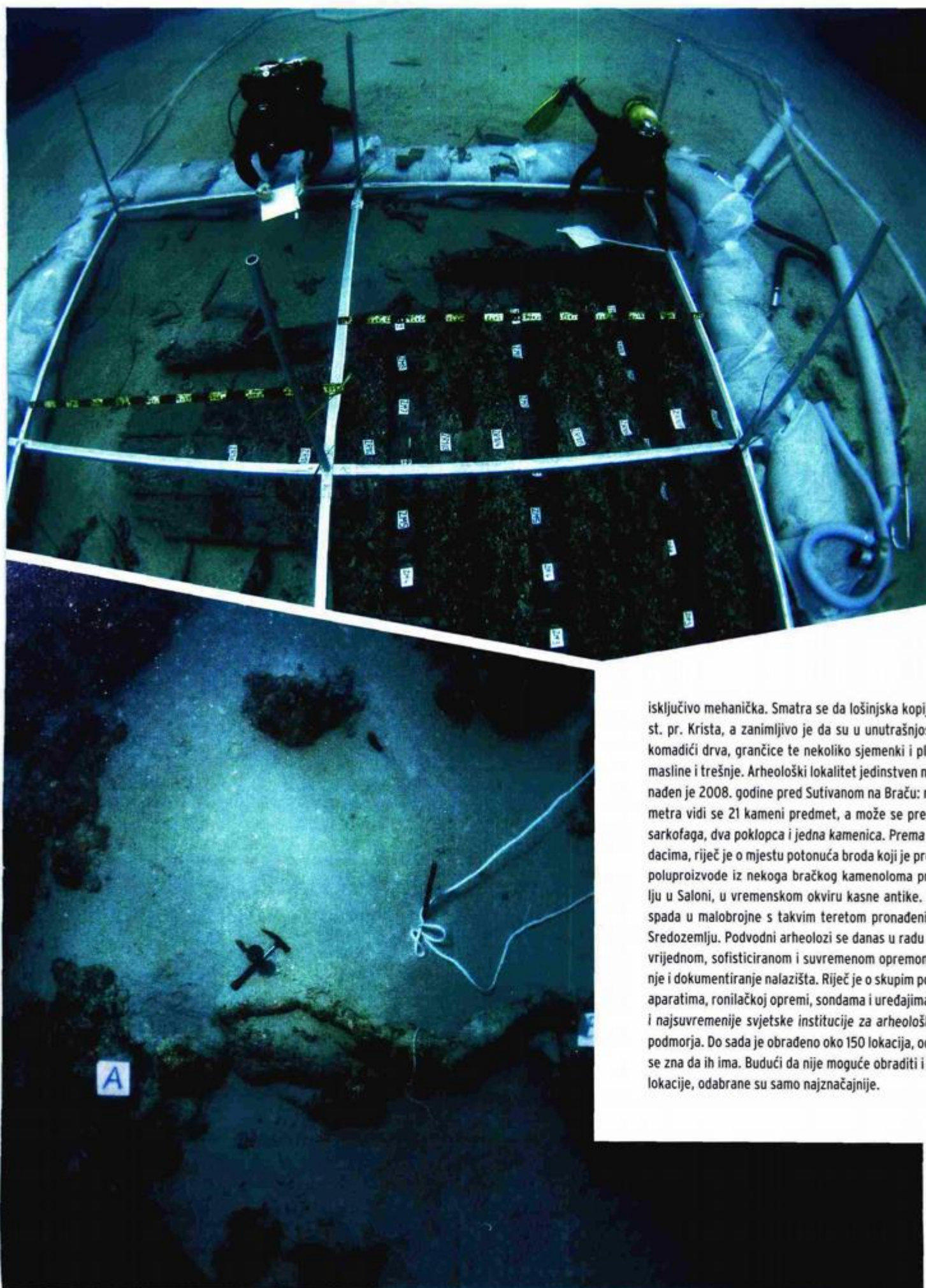
Arheološka blaga na morskom dnu
 teže je sačuvati kad se otkriju
 nego što je to bilo dok
 nitko nije za njih znao

vatskom podmorju, a za tu je prigodu angažiran ronilac iz Trsta, koji je izmjerio položaj i dimenzije nalaza i znanstvenicima opisao situaciju na morskom dnu. Planovi o vađenju sarkofaga nisu se tada ostvarili, a nalazi su nestali pod kasnije nasutom obalom. Međutim, 2005. godine, zahvaljujući obnovi vranjičke obale, ponovno su pronađeni i napokon izvađeni iz mora. Pred sjevernom stranom Marjanskog poluotoka, u uvali Špinut, slučajno je 1958. godine nađeno 'poprište' antičkog brodoloma, s teretom globularnih amfora iz 2. i 3. st., o čemu svjedoče i žigovi na ručkama posuda. Služile su za prijevoz ulja iz rimske provincije Hispanije, današnje Španjolske, a Špinut je najistočnija točka Sredozemlja na kojoj su dosad pronađene. Također je nađena velika količina keramičkog materijala iz 3. i 4. stoljeća; to je nalazište, nažalost, potpuno opljačkano u površinskom sloju. Kod otoka Ilovika je 1962. godine pokrenuto istraživanje mjesta antičkog brodoloma, a tada se prvi put nalazište zaštitilo metalnom mrežom. Uzalud, jer je i taj nalaz - dotad najvećega tereta amfora na potonulom brodu - kasnije potpuno devastiran. Arheološki muzej u Splitu je 1972. godine organizirao podmorsko istraživanje potonuloga antičkog broda u uvali Vela Svitnja, zapadno od viške luke. To je do danas najveći istražen i brodolom u hrvatskom podmorju. Najveća vrijednost potonulog broda je u činjenici da je bio nađen u odličnom stanju, s potpuno očuvanim teretom amfora. Izvađeno je 548 čitavih amfora iz 2 st. pr. Krista, te nekoliko cijelih keramičkih uljanica i brončanih posuda. Jedinstveno antičko blago, na dubini od 30 metara, leži kod Cavtata, netaknuto. Otkriveno je 1997. godine, kad je otkriveno mjesto potonuća broda s teretom sjevernoafričkih cilindričnih amfora, broj kojih je procijenjen na više od tisuću. U blizini tog nalaza leži i skupina keramičkih dolija iz 4. st. pr. Krista promjera dva metra; riječ je o brodu cisterni, opremljenom velikim posudama za prijevoz vina, koje se nisu ukravale i iskravale, nego su bile sastavni dio brodske potpalubla. Radi se o vrlo rijetkom nalazištu u Mediteranu, a ronilac ima privid nekoga drugog svijeta davno izgubljenog u vremenu. Osobito senzacionalno otkriće dogodilo se 1996. godine, kad je belgijski ronilac kod otočića Orjula, nedaleko od Lošinja, na dubini od 45 metara, našao gotovo posve očuvan brončani kip Apoksiomena. Brončane antičke statue u prirodnoj veličini vrlo su rijetke, otkriveno ih je svega dvadesetak, a izrada u bronci još je jedna posebnost. Kip je 1999. godine izvađen iz mora, te nakon dugogodišnje desalinizacije i brižne restauracije 2006. godine izložen javnosti. Izronjen je prepun morskih organizama, a za uklanjanje inkrustacije nisu se koristila kemijska sredstva, nego

YACHTS 128

Jadran je 'nakupio'
 cijeli muzej potopljenih
 brodova s teretom koji
 svjedoči o dovezima
 obrta i umjetnosti na
 njegovim obalama

isključivo mehanička. Smatra se da lošinjska kopija potječe iz 4. st. pr. Krista, a zanimljivo je da su u unutrašnjosti kipa nađeni komadići drva, grančice te nekoliko sjemenki i plodova, koštice masline i trešnje. Arheološki lokalitet jedinstven na Jadranu pronadjen je 2008. godine pred Sutivanom na Braču: na dubini od 33 metra vidi se 21 kameni predmet, a može se prepoznati sedam sarkofaga, dva poklopca i jedna kamenica. Prema dostupnim podacima, riječ je o mjestu potonuća broda koji je prevozio kamene poluproizvode iz nekoga bračkog kamenoloma prema naručitelju u Saloni, u vremenskom okviru kasne antike. Ovaj brodolom spada u malobrojne s takvim teretom pronadjenim u Jadranu i Sredozemlju. Podvodni arheolozi se danas u radu služe izuzetno vrijednom, sofisticiranom i suvremenom opremom za detektiranje i dokumentiranje nalazišta. Riječ je o skupim podvodnim fotoaparatom, ronilačkoj opremi, sondama i uređajima kakve koriste i najsuvremenije svjetske institucije za arheološko istraživanje podmorja. Do sada je obrađeno oko 150 lokacija, od 500 za koliko se zna da ih ima. Budući da nije moguće obraditi i spomenuti sve lokacije, odabrane su samo najznačajnije.